

## F. Gál — J. Alan: Spoločnosť vo svetle sociológie

Bratislava, Smena 1987, 240 s.

Díla věnovaná popularizaci sociologie, která se objevují ve všech zemích, kde je tato disciplína pěstována, a která jsou čas od času vydávána i u nás, bývají zaměřena na různé skupiny čtenářů a podle toho je většinou zpracován i jejich obsah. Cílem práce F. Gála a J. Alana je, jak vyplývá již z toho, že vychází v mládežnickém nakladatelství Smena, oslovit především (i když zajisté nikoli výlučně) mladé lidi, kteří o sociologii mají zpravidla jen mlhavé představy. Sami autoři v závěru knihy uvádějí, že „chtěli ve čtenáři probudit zájem o sociální svět člověka“.

Od obdobných publikací, které u nás zhruba v posledních 25 letech, kdy byla práce v sociologii na marxistických základech obnovena, vyšly, se recenzovaná kniha liší zejména tím, že jí nejde o to podat systematický populární výklad celé sociologické problematiky, že klade důraz na složitost a rozpornost společenského života, že před čtenáři často určité otázky spíše klade a upozorňuje, že na ně zatím neznáme zcela jednoznačné odpovědi, a že se zaměřuje nikoli hlavně na otázky obecné sociologické teorie, ale spíše na problematiku některých takzvaných odvětvových sociologických disciplín a aplikované sociologie.

Z celé knihy je zřejmé, že autoři neusilovali jen o to, aby čtenář získal základní přehled o tom, k jakým závěrům ve vybraných oblastech současná sociologie dospěla, ale také nebo spíše především o to, aby sám začal o sociálních situacích, v nichž se ocitá, a o sociologických otázkách, které se často bezprostředně týkají jeho života, hlouběji, tj. kvalifikovaněji uvažovat, aby v nich neviděl jen své individuální problémy a dokázal je zařadit do širšího společenského kontextu a aby se je také pokusil uvědoměle (tj. se znalostí věci) ovlivňovat a řešit.

Není pochyb, že takto koncipovaná práce klade na čtenáře větší nároky než běžné popularizační příručky, zároveň je však může odměnit i větším efektem. Jsem přesvědčen, že zejména u zvědavější části dnešní mladé generace, která si ještě uchovávala schopnost aktivního přístupu k životu a rovněž ke studované látce, se tento postup setká s pozitivním ohlasem. Krátce řečeno, práce je napsána inteligentně, s invencí a zaujetím, předpokládá však totéž u čtenářů.

Kromě úvodu a závěru obsahuje výklad tří základní tematické okruhy. První z nich je věnován vysvětlení toho, v čem je specifická sociologie, jaké jsou zdroje a dějiny sociologického myšlení, v čem spočívají rozdíly mezi buržoazní a marxistickou sociologií, jaký je vztah sociologie k praxi, jaká je struktura marxistické sociologie, jaké jsou problémy s vymezováním klíčového pojmu sociologie, tj. společnosti, čím je společnost tvořena a zda a jak je možné její vývoj předvídat. Těmito otázkami se autoři zabývají v kapitole první, nazvané *Sociologické myšlení a sociologie jako věda*, a v kapitole druhé, nazvané *Společnost*.

Jádro knihy tvoří druhý tematický okruh zaměřený převážně na některé odvětvové sociologické disciplíny, na jejich přínos k řešení důležitých otázek současně společnosti i individuálního života. Zahrnuje kapitolu třetí až šestou. Třetí kapitola, nazvaná *Potřeby a chování*, vysvětluje, co potřeby jsou, jak se vyvíjejí a mění a jaký je jejich vztah k hodnotám, ideálům, vzorům, normám a cílům, a také jaký vliv mohou mít nenaplněné potřeby lidí na růst napětí ve společnosti.

Kapitola čtvrtá, nadepsaná *Člověk ve společnosti a společnost v člověku*, se poměrně rozsáhle zabývá socializací, přičemž autoři postihují klíčové momenty, faktory a problémy tohoto rozporného a rozporuplného procesu. Samostatně jsou poté charakterizovány základní etapy socializace, tj. dětství, mládí, dospělost a stáří.

V páté kapitole, nazvané *Život ve skupině a život skupiny*, autoři nejprve pojem skupiny vymezují a skupiny klasifikují. Zvláštní pozornost pak věnují formálním a neformálním vztahům v různých skupinách a jako příklady reálného fungování skupin a vztahů, které se v nich utvářejí, uvádějí pracovní kolektiv, sportovní družstvo a manželský pár. Pozornost věnují rovněž chování lidí v davu.

Šestá kapitola je nadepsána *Aktuální úkoly sociologie* a autoři v ní vysvětlují, jaké jsou možnosti a meze sociologie při řešení současných otázek široce chápáné problematiky práce, vědy, rodiny a vzdělání.

Třetímu tematickému okruhu je věnována poslední kapitola s názvem *Metody sociologického výzkumu*, jejímž posláním je podle autorů „poskytnout zájemcům o sociologickou analýzu alespoň stručnou informaci metodologického charakteru“. Autoři v ní uvádějí čtenáře do základních postupů sociometrie, sociologického pozorování, rozhovoru, brainstormingu, ankety a analýzy textů. Zmiňují se rovněž o problematice výběru vzorku a o zpracování získaných informací. Samostatnou pozornost věnují rovněž testování hypotéz, modelování a metodám předvídání budoucnosti.

Ačkoli jde jednoznačně o dílo popularizační, autoři neváhali na mnoha místech upozornit čtenáře na určitá úskalí práce v sociologii i na některé otázky, které zatím v sociologii nejsou uspokojivě vyřešeny. Není patrně náhoda, že tento rys se projevuje zejména tam, kde se zabývají problematikou socializace, výchovy a vzdělávání, jakož i problematikou předvídání společenského vývoje. Souvisí to zajisté i s tím, že právě těmto oblastem věnovali autoři již v minulosti značnou část svého odborného zájmu. Tyto partie se mi zdají také pro běžného čtenáře nejlépe a nejzajímavěji zpracované.

Nepochybuji o tom, že čtenáře nenechá lhostejné a rádi se zamyslí například nad otázkou formulovanou na s. 92, zda „postup upevňování určitého chování, založený na odměnách a trestech, není příčinou toho, že se dítě naučí rozeznávat, co se od něho žádá, a bude jednat očekávaným způsobem, i když to samo nechce. Neznáméná to, že se jen přizpůsobuje, ale neztotožňuje s tím, co se od něho požaduje?“. Nebo nad otázkou ze s. 167, zda „děti, které vyrůstají v harmonickém rodinném prostředí, nejsou v dospělosti citlivější a labilnější ve svém vlastním manželství než děti, které po zkušenosti z rozvedeného manželství vlastních rodičů přistupují k manželství s méně idealizovanými představami“. Nebo například nad řadou otázek formulovaných na s. 170–173 v souvislosti s fungováním školy a zejména se vztahem učitele a žáků, jakož i nad otázkou, jak je možné, že na základě série výzkumů ve školách bylo zjištěno, že v „konečném důsledku se tvořivý žák musí vyrovnat s tím, že nekonvenčnost a originalita se nemusí vyplatit“ (s. 174).

Autoři ve svém výkladu přiměřeným způsobem využili některých výsledků sociologických výzkumů i literatury, jež ze z hlediska probírané tematiky podstatná. Citovanou literaturu lze chápat rovněž jako doporučení ke studiu pro ty, kteří by se s danou problematikou chtěli seznámit hlouběji.

Je škoda, že do knížky se vloudily některé chyby, jež měly být při korekturách opraveny. Jde sice v podstatě o drobnosti, ale mělo by být ctížádostí každého autora i nakladatelství těchto chyb se vyvarovat, neboť i ony se podílejí na celkovém dojmu z publikace. Vzhledem k tomu, že prakticky ve všech tiskovinách u nás se nedostatký podobného druhu notoricky opakují, nezbývá recenzentovi nic jiného, než aby na ně stejně notoricky upozorňoval. Proto uvádím, že brněnský sociolog se správně jmenuje Ivo Možný (s. 98 a 163), sovětský autor Lejbin (s. 231), brněnská socioložka Přadková (s. 232), francouzský sociolog Fourastié (s. 232), slovo výzkum stejně jako slovo zpráva se v češtině píše se z (s. 233), 6. pád slova prognostika je prognostice (s. 233). Poslední dvě připomínky se týkají bibliografie, kde jsou uváděny rovněž knihy vydané v českém jazyce.

Celkově považuji knihu *Společnost vo svetle sociológie* za dobře zpracovanou, v dané žánrové oblasti u nás za přínosnou, a proto lze předpokládat, že úspěšně splní své popularizační poslání.

Jan Sedláček

### J. Šmajs: Sociální funkce vědy

Brno, Filozofická fakulta UJEP 1988, 136 s.

Pracovník katedry marxisticko-leninské filozofie a logiky Filozofické fakulty UJEP v Brně Josef Šmajs publikoval v průběhu několika minulých let řadu studií k otázkám vědy a techniky, vědy a ideologie, vztahu vědy, techniky a životního prostředí, či k sociálním a antropologickým implikacím vědy a techniky. Soustavný filozofický zájem o široký komplex sociálních souvislostí vědy, o jejich vliv na utváření sociálního a přirozeného životního prostředí lidské civilizace v jejím historickém vývoji i v prožívaném údobí vědeckotechnické revoluce se nyní zkonkretizoval do podoby ucelené knižní publikace *Sociální funkce vědy*.

Dostáváme do rukou zajímavou, inspirativní, ale i problémovou a v lecčem problematickou studii. I při zběžném pročtení na ní každý čtenář ocení zřejmou pečlivost přípravy a zpracování textu, jehož vybavení poznámkovým aparátem daleko přesahuje obvyklý průměr a například v uvádění myšlenek klasiků se stává studnicí námětů. Dále si jistě povšimneme systematickosti autorova ztvárnění proble-